

ANTI-KVARISK MEDVERKAN 2022

Britt-Marie Lennartsson

VÄRÖ KYRKOGÅRD - ÄLDRE GRAVVÅRDAR

Värö socken, Varbergs kommun.

RAPPORT KULTURMILJÖ HALLAND 2022:37



STIFTELSEN HALLANDS LÄNSMUSEER



Stiftelsen Hallands Läns museer, Kulturmiljö Halland

Uppdragsverksamheten, Halmstad 2022, antikvarisk medverkan

Bild framsida: Grav 201-202 i kvarteret Asken efter åtgärd. foto 2022-43-26

Grafisk form: Anders Andersson

Layout: Britt-Marie Lennartsson

Foto: Britt-Marie Lennartsson

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet

Diarienummer 2018/94

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Objekt:

Värö kyrkogård, Värö socken, Varbergs kommun

Länsstyrelsens dnr:

433-7333-17 datum 2018-03-19

Kulturmiljö Hallands dnr:

2018-94

Kulturmiljö Hallands foton:

Film nr 2022-43, foton tagna med digitalkamera av Britt-Marie Lennartsson

Beställare:

Värö-Stråvalla församling

Handlingar:

Åtgärdsförslag upprättad av Stefan Holmgren, konservator vid AB Stenkonservering Väst, datum 2017-10-18

Konserveringsrapport – Äldre gravvårdar i Värö-Stråvalla församling upprättad av Nils Klahr 2020-11-16

Rapport Gravvårdar i Värö-Stråvalla församling – rapport 2022 upprättad av Lisa Holmgren, AB Stenkonservering Väst 2022-05-05

Entreprenörer och hantverkare:

AB Stenkonservering Väst, Nils Klahr (det som omfattades av rapporten 2020)

Lisa Holmgren och Peter Westman (det som omfattas av rapporten från 2022)

Antikvarisk medverkan:

Britt-Marie Lennartsson, Kulturmiljö Halland

Renoveringsperiod:

2019- 2022

Fältbesök:

10 maj 2019, 8 augusti 2019, 12 maj och 9 juni 2022

Antikvariskt utlåtande:

Arbetena bedöms ha utförts på ett kulturhistoriskt och professionellt riktigt vis i enlighet med länsstyrelsens beslut.

INTYG OCH RAPPORT

Vård- och konserveringsåtgärder har utförts på äldre gravvårdar på Värö kyrkogård under 2019-2022. De gravvårdar som åtgärdats är sådana som pekats ut som värdefulla i bevarandeprogram för kyrkogården upprättad av Tyréns 2016-02-04 och därefter upprättat åtgärdsförslag av Stenkonservering Väst.

Då kyrkogården är skyddad genom kulturmiljölagen har Värö-Stråvalla församling begärt tillstånd av länsstyrelsen att utföra renoveringen. Detta tillstånd gavs enligt beslut dnr 433-7333-17 datum 2018-03-19. Enligt beslutet krävs antikvarisk medverkande. Till antikvarisk medverkande har Värö-Stråvalla församling valt Britt-Marie Lennartsson, Kulturmiljö Halland. Enligt länsstyrelsens beslut ska den antikvariske experten följa och dokumentera arbetena i en slutrapport. Denna rapport sammanfattar utförda åtgärder på gravvårdar på Värö kyrkogård.

HISTORIK OCH BESKRIVNING

Den nuvarande kyrkan byggdes på 1850-talet, men föregicks av en medeltida romansk kyrka på samma plats. Den del av kyrkogården som omger kyrkan är den äldsta med sannolikt medeltida anor. Av detta finns dock få spår, då kyrkogården troligen genomgick stora förändringar på 1800-talet. I samband med kyrkobygget utvidgades den befintliga, äldre kyrkogården och den gamla muren med stigluckor revs liksom ett benhus beläget söder om kyrkan. Under 1860-talet skedde en fastighetsreglering av kyrkogården då alla äldre gravstenar, med undantag för några prästgravar, togs bort. I samband med gravöppningar har man vid flera tillfällen funnit rester av den förmodade medeltida kyrkogårdsmuren strax väster om kyrkan.

På andra sidan landsvägen mot Stråvalla, som löper strax öster om kyrkan, finns den nya kyrkogården som utvidgats i flera etapper. Den första delen anlades 1886 och därefter har den byggts ut 1935 och 1973 med flera förändringar och nya inslag under det sena 1900- och tidiga 2000-talet.

De gravvårdar som nu åtgärdats står i den äldre delen runt kyrkan. Den gamla kyrkogården omges av en kallmurad skalmur med svartmålade smidesgrindar i

öppningarna. Den äldre kyrkogården är indelad i tre kvarter, Asken (A), Cedern (C) och Oliven (O). De enda gravar som finns kvar från tiden före 1860-talet är äldre prästgravar bl.a. i form av gravhällar vilka nu restaurerats. Den äldsta hällen ska enligt uppgift ha flyttats ut från den gamla kyrkan när den revs och härstammar från mitten av 1600-talet. De två övriga är från 1800-talets första hälft. Med undantag för äldre prästgravar är gravvårdarna huvudsakligen från tiden efter 1860-talet.

Kvarteren runt kyrkan präglas av att nya gravvårdar har tillförts kontinuerligt under en längre tidsperiod vilket skapar en varierad och trots allt ålderdomlig karaktär. De äldre gravvårdarna från 1800-talets senare del och 1900-talets början är främst tidstypiska höga och monumentala gravstenar men även ett antal gjutjärnskors, varav flera nu åtgärdats. På den gamla kyrkogården finns även inslag av gravvårdar försedda med stenram med grus. Det finns också gravvårdar som omges av gjutjärns- och smidesstaket vilka några nu åtgärdats.

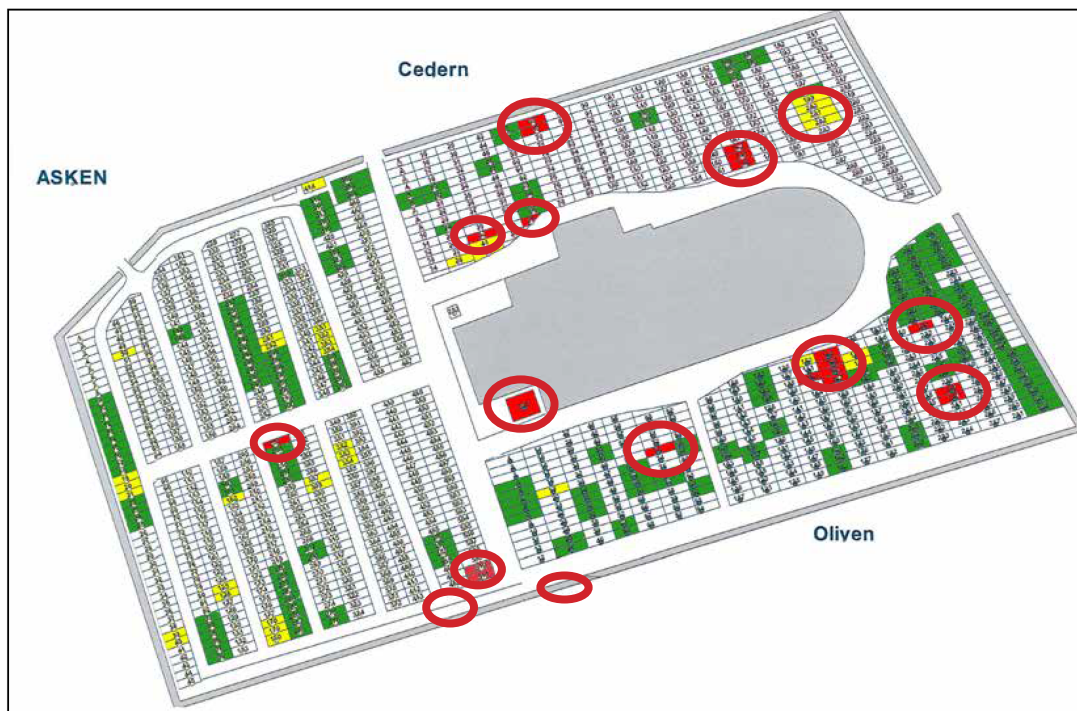
SKADOR

På nästan alla gravvårdar fanns biologisk påväxt i form av alger och lavar, och ibland även mossa. De stora gravhällarna hade sjunkit ned i marken. Gravvårdar och staket i gjutjärn och smide var ofta rostiga med bortvittrat färgskikt. Även fundamenten till flera gjutjärnskors och staket hade sjunkit ned i marken. I vissa fall var korsen avbrutna och staketen trasiga.

UTFÖRDA ÅTGÄRDER

Åtgärdsförslaget omfattade flera gravvårdar som står ute i kvarteren runt kyrkan, en minnessten som står lutad mot södra kyrkogårdsmurens utsida samt ett gjutjärnskors och en äldre gravhäll på insidan av södrakyrkogårdsmuren. Gravvårdarna hör med några undantag till de i kategori 1, med högst värde, enligt bevarandeprogrammet för Värö kyrkogård. Åtgärder har även gjorts på ett gjutjärnskors i kvarter D, Nya kyrkogården, vilken inte omfattas av bevarandeprogrammet men tagits upp i åtgärdsprogrammet. Grav 297-304: har inte åtgärdats i detta skede.

Samtliga stenar har rengjorts med Grönfri, såpa och ångtvätt. Partiellt har även högtryckstvätt använts till hårdare stenslag som granit. Lavar och mossor fuktas upp, känsligare stenar bearbetas med mjukare borstar. Järnvårdar och staket har monterats ned och åtgärdats i verkstad. De har blästrats till fast underlag. Därefter har de målats; grundning med Isotrol Grund klar, mellanstrykning med Isoguard Pansar och slutstrykning med Alkydoljefärg från Isotrol, Introteknik AB.



Gravvårdar som åtgärdats har markerats med röd ring. Plankarta hämtad från "Värö kyrkogård Bevarandeprogram och kulturhistorisk inventering", Tyréns 2016.



Kvarteret Asken



Grav 253. Korset har rengjorts och målats.



En minnessten som står lutad mot södra kyrkogårdsmurens utsida har rengjorts.



Grav 510-511. Stenarna har rengjorts.



Gravhäll vid södra kyrkogårdsmuren i kvarteret Asken har rengjorts. Ett gjutjärnskors intill hällen har också rengjorts samt målats.

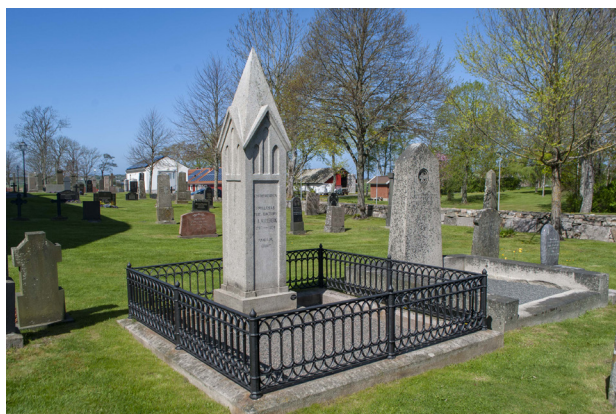
Kvarteret Cedern



Grav 40. Korset har rengjorts och målats. Postamentet har lyfts.



Grav 162-164 Korsen har rengjorts och målats. Postamenten har lyfts.



Grav 201-202 Staketet har demonteras, reparerats, blästrats och målats. Stenen har rengjorts.



Grav 63-67. Korset står i en större familjegrav med två höga gravvårdar i sten. I detta skede har korset åtgärdats; blästrats och målats.



Grav nr 68-69. Korsen och staketet har blästrats, lagats och målats. Staketets lösa delar har svetsats och lagats. Korsens fundament och staketets plintar har lyfts upp så att de står ovan mark, jämnt och stabilt.

Kvarteret Oliven



Grav 231: Korset och staketet har blästrats, lagats och målats. Staketets lösa delar har svetsats och lagats. Korsets fundament och staketets plintar har lyfts upp så att de står ovan mark, jämnt och stabilt.

Till vänster: Grav 73. Korset har rengjorts och målats.



Grav 152 och 305. Marken runt stenen har fyllts med makadam. Stenhällarna har lyfts. Marken har belagts med 30 cm makadam på markduk. Hällarna återplacerades med 40 cm avstånd från varandra med svag lutning. Stenarna har rengjorts och där inskription gick att utläsa har de fyllts i med svart alkydolfärg.



Grav 239-240 Korsen har rengjorts och målats. Postamenten har lyfts.

Grav 305. Staketet har demonterats, reparerats, blästrats och målats liksom korsen. Stenen har rengjorts.

Nya kyrkogården



Grav 142-145 Korsen har rengjorts från alger.



Grav 253 Korset har rengjorts och målats. Postamentet har rengjorts och lyfts.



Grav 296-297 Korset har rengjorts och målats. Det har placerats på ett nytt postament.

Till höger: Enligt åtgärdsprogrammet skulle även ett kors på grav 50-55 åtgärdas. Då det inte finns något kors på denna grav kan det istället röra sig om detta i kvarter D, grav 79, vilket ser ut att har målats och försetts med ett nytt postament.





Kvarter D, Grav 175. Staketet har demonterats, reparerats, blästras och målats. Stenarna har rengjorts.

RAPPORTER FRÅN KULTURMILJÖ HALLAND 2022

- 2022:1 Fortsättningen av den arkeologiska utredningen inom Norra Villmanstrand, Halland, Halmstad kn, Snöstorps sn 2021.
- 2022:2 Tre fornlämningar inom Trönninge 2:27. Arkeologisk förundersökning.
- 2022:3 Skogskyrkogården i Falkenberg, kulturhistorisk inventering
- 2022:4 Alafors kvarnmiljö, antikvarisk utredning inför förbättrad fiskvandring
- 2022:5 T4 Hässleholm, Matsalen, antikvarisk förundersökning
- 2022:6 Arkeologisk utredning 2021 inför den nya Slottsmöllebron, Halmstad 9:14 och Halmstad 10:26 m fl
- 2022:7 Köinge kyrka, Utvändig renovering, antikvarisk medverkan
- 2022:8 Arkeologisk utredning inför solkraftspark i Harplinge. Harplinge sn, Arkeologisk utredning steg 1
- 2022:9 Övraby VA, Övraby socken, Halmstad 9:26, Arkeologisk utredning 2021
- 2022:10 Tidigmoderna odlingslager och bebyggelse lämningar i kvarteret Grev Kristoffer, Halmstad, Arkeologisk schaktningsövervakning 2020
- 2022:11 Skottorps slott, Renoveringsåtgärder 2020-21, Antikvarisk medverkan
- 2022:12 Eskilstorp, planutredning
- 2022:13 Tingshuset, Höken 3, Laholm. Antikvarisk förundersökning
- 2022:14 Varbergs kyrka, antikvarisk förundersökning
- 2022:15 Armékåren 14, antikvarisk förundersökning
- 2022:16 Morups kyrkogård, uppdatering av kulturhistorisk dokumentation och bevarandeplan
- 2022:17 Tönnersjö kyrka, renovering av golv m.m
- 2022:18 Arkeologisk förundersökning av L1997:7567, Landa socken, Sintorp 3:6
- 2022:19 Teater Storan, Svärdet 8, Antikvarisk medverkan
- 2022:20 Centralskolan, Tvååker. Antikvarisk förundersökning
- 2022:21 Från stenålder till vikingatid i Hunnestad. Halland, Hunnestads sn, Arkeologisk förundersökning av L2020:6458
- 2022:22 Hasslövs kyrkogård, uppdatering av bevarandeplan
- 2022:23 Våxtorps kyrkogård, uppdatering av bevarandeplan
- 2022:24 Fiberledning vid Norre Port, Halmstad 5:1, RAÄ 44:1/L1997:3939, Arkeologisk schaktningsövervakning 2022
- 2022:25 Fiberledning i Klostergatan, Halmstad 5:1, RAÄ 44:1/L1997:3939, Arkeologisk schaktningsövervakning 2022
- 2022:26 Gällareds kyrka, dränering, antikvarisk medverkan
- 2022:27 Elskåp vid Lilla Torg, Halmstad 5:1, RAÄ 44:1/L1997:3939, Arkeologisk schaktningsövervakning 2021
- 2022:28 Gunnarsjö kyrkogård, uppdatering av bevarandeplan
- 2022:29 Tröinge 2:21 och 3:107, Falkenberg, Vinbergs sn, Tröinge 2:21 och 3:107, Arkeologisk utredning 2022
- 2022:30 Slöinge kyrka, styrsystem, antikvarisk medverkan
- 2022:31 Under granarna i Älvasjö 1:3, Övraby sn, Halmstad kommun, Älvasjö 1:3, Arkeologisk utredning 2022
- 2022:32 Krukmakeriet, Lerkvarnen 22 Laholm, antikvarisk förundersökning
- 2022:33 Stråvalla kyrka, vård- och konserveringsåtgärder, antikvarisk medverkan
- 2022:34 Prästgården, Kyrkans hus, Sankt Nikolaus 17 Halmstad. Antikvarisk Konsekvensbeskrivning
- 2022:35 Trädgården 8 m.fl., Falkenberg. Kulturmiljöutredning
- 2022:36 Stråvalla kyrka, fasad, antikvarisk medverkan
- 2022:37 Värö kyrkogård, äldre gravvårdar, antikvarisk medverkan



KULTURMILJÖ
HALLAND

POSTADRESS: TOLLSGATAN 7 | 302 32 HALMSTAD | TEL: 035-19 26 00

E-POST: KANSLI@KULTURMILJOHALLAND.SE | HEMSIDA: WWW.KULTURMILJOHALLAND.SE